

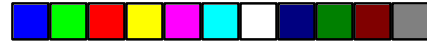
Margareta Bertilsson

Ph.D. University of California. Fil.Dr. Lunds Universitet.
Professor ved Sociologisk Institut, Københavns Universitet.

Sociologiens problemer i en social verden uden grænser

For få år siden arrangerede en gruppe studerende ved Sociologisk Institut på Københavns Universitet en seminarække om emnet „Hvad er sociologi?“ Arrangementet medførte nogen morskab blandt kollegaer. Var det et tegn på en manglende socialisering eller på disciplinær *Angst* blandt kommende sociologer for såvidt angår deres valg af forskningsområde? Eller var arrangementet et dybereliggende tegn på, at der er noget galt i vores disciplin? Artiklerne i dette nummer af *Dansk Sociologi* er endnu et tegn på bekymring: hvad sker der med modernitetens engang så stolte disciplin, sociologi, her ved årtusindskiftet?

Jeg har med glæde taget imod denne mulighed for at reflektere over emnet sociologi. Efter en gennemgang af nyere internationale betragtninger over det sociologiske felt, vil jeg vende mig mod sociologiens genstandsfelt, den sociale verden. Jeg vil problematisere hvorvidt de påståede problemer inden for sociologien er at betragte som en tendens til "nedbrydning af det sociale"! Kan samfundet overleve, eller mere præcist, kan sociologien overleve i en fysisk og mental verden uden definerede grænser?

Til forsvar for sociologien?

En af Giddens mange nyere bøger har titlen *In defence of Sociology* (1996). I første kapitel henviser han til en amerikansk debat i 1990'erne udløst af den kendte sociolog I. L. Horowitz' bog *Decomposition of Sociology* (1993). At skrive denne bog, siger Horowitz, var „mere et spørgsmål om smerte end om stolthed“. Sociologiske institutter var blevet lukket på amerikanske universiteter, inklusiv det indflydelsesrige institut i St. Louis ved Washington Universitet (der havde været arbejdsplads for Horowitz selv, såvel som for den legendariske Alvin Gouldner). På Yale Universitet var sociologisk institut blevet beskåret drastisk.

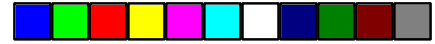
Det var ikke kun disse ydre faresignaler i disciplinen, men også alvorlige interne tegn på intellektuel forvitring af feltet, som foruroligede Horowitz. Siden 1970'erne var sociologien blevet mere og mere politiseret og var, i Horowitz' øjne, blevet hjemsted for de utilfredse:

a gathering of groups with special agendas, from the proponents of gay rights to liberation theology. (Citeret i Giddens 1996: 2).

Horowitz' bekymring var udtryk for erkendelsen af at sociologien var endt som den „pseudovidenskab“ dens kritikere

altid havde beskyldt den for at være. Det var, sagde Horowitz, grunden til at mere respekterede samfundsvidenskabelige forskere idag forlader sociologien til fordel for andre områder, så som byplanlægning, kriminologi, socialpolitisk forskning, demografi etc. Empirisk socialforskning syntes at forlade sociologien og slå sig ned andre steder, og på den måde amputere disciplinen ved at efterlade den med blot syge lemmer. Det var således ikke kun de ydre fjender (politikere og undervisningsministre) der satte kniven i ryggen på disciplinen, men, efter Horowitz mening, sociologerne selv der begik kollektivt selvmord, mens de sang deres forskellige mantra¹.

Det er selvfølgelig muligt at affeje Horowitz' kritik som et anliggende for *Det Ny Højre* i USA (omend jeg ikke vil gøre det). I så tilfælde bør man lytte til endnu en kritik (som Giddens gør det), fremført af den berømte afroamerikanske sociolog William Julius Wilson, tidligere præsident for A.S.A. (Giddens 1996:3). Wilson beklager dybt, at sociologer idag synes at negligere det moderne samfunds sociale problemer, udtrykt ved bl. a. bykerner der hastigt forfalder til ghettoiserede slumområder med voksende kriminalitet rettet mod de „diffuse/generaliserede andre“ (*diffuse others*), og for USA's vedkommende kløften mellem sorte og hvide, der er så dyb og eksplosiv som nogen sinde. I vore nordiske lande synes skellet mellem de rige og de fattige at øge med alvorlige konsekvenser for de fattige socialgruppers muligheder for at leve et godt liv. Immigrantgrupper bliver i vid udstrækning udelukket fra social deltagelse i det bredere samfund. I dagens Europa, ikke langt fra os, ser vi det tidligere Jugoslavien revet itu i en blodig og grusom borgerkrig. Wilsons beskyldning mod samtidens sociologi er, at disciplinen ikke længere synes at interessere sig for egne samfunds „sociale betingelser“. An-

dre faggrupper udfylder det rum som engang var focus for sociologers interesse. Wilson frygter, at sociologi er blevet et esoterisk foretagende - og i høj grad ude af trit med samfundet.

Et svar på beskyldningerne mod sociologien kunne være, at krisen kun er opstået på grund af de (falske) forventninger om en sociologi, der intenderer at være en generel videnskab om det sociale liv. Som iagttaget af Horowitz og som det tydeligt manifesterer sig på internationale konferencer og i talrige numre af samfundsvidenskabelige tidsskrifter, så er sociologien stadig meget levende med højt specialiserede diskurser. Kriser kommer og går inden for sociologiens subdiscipliner som led i den selvregulering, der kontinuerligt er igang ved akkumuleringen af viden. Specialisterne ville sikkert sige, at der ikke er grund til bekymring, hvis antallet af sociologiske generalister falder, så længe antallet af specialiserede samfundsvidenskabelige forskere øger. Ja, jeg er endda sikker på at nogle (anti-generalister) ville mene, at det er en nødvendig oprydningsproces i en disciplin, der alt for længe har været hjemsted for falske løfter om totalitet - dvs. har opfattet sociologien som en generel videnskab om det sociale liv. Jeg er faktisk overbevist om, at nogle af mine amerikanske kollegaer ville påskønne denne „rationaliseringsproces“ mens de tager afsked med Talcott Parsons generelle teori og ønsker den held og lykke i Europa! Nogle af disse amerikanske venner (som jeg har lært meget af) har altid udtrykt utilfredshed med den europæiske sammensmeltning af samfundsfilosofi og sociologi til en „generel sociologi“.

Anthony Giddens siger om den påståede krise i faget, at specielt amerikansk sociologi er udsat for disse irrelevanskriser på grund af dens over-specialisering. En sociologi der er for differentieret og specialiseret, kan ikke længere be-

handle komplekse moderne problemer (som miljøet og fremkomsten af det globale samfund). Dette er en kilde til såvel intern som ekstern utilfredshed rettet mod en sociologi, der er blevet for esoterisk og selvcentreret.

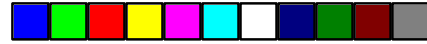
De problemer der hjem søger den moderne sociologi som disciplin og akademisk organisation, har således en tveægget karakter. På den ene side, som et socialt genstandsområde, synes sociologien at være for tæt knyttet til bestemte interessegrupper i deres forsøg på at mobilisere støtte. På den anden side har den, som en videnskab, et alt for esoterisk symbolsystem til at forstå det moderne sociale og politiske livs kompleksitet. Sociologien risikerer, i begge henseender, at miste relevans for det moderne samfund?

Ved på denne måde at tegne et billede af faget ved årtusindskiftet, er jeg givetvis skyldig i retorisk simplificering. Lad mig derfor anskue sociologien ud fra dens egne diskursive kvaliteter.

Groft sagt kan det sociologiske håndværk deles ind i følgende dimensioner:

- Social forvaltning, social statistik
- 'Middle-range'-sociologi, vejledt af begreber
- Samfundsteori

Sociologiske institutter kan, som vi alle ved, specialisere sig inden for hvilken som helst af disse tre dimensioner. Desværre sker sådanne specialiseringer oftest inden for enten abstrakt samfundsteori eller social forvaltning/statistik. På institutter som det i København - og jeg tror det er generelt - tilbyder vi nogle gode kurser i avanceret statistisk metode. Kurser som de studerende generelt accepterer som fornuftige i beskæftigelsesøjemed. Der er en efterspørgsel på sådan viden uden for den akademiske verden. Men de studerende opfatter ikke kurserne i statistik som noget, der har med

sociologi at gøre. Tværtimod, så er sociologi det som Ulrich Beck skriver om, eller Bourdieu, eller Luhmann eller... Her må jeg indrømme, og føle mig ansvarlig for, at det vi i København mangler - og som jeg tror mange andre institutter har - er undervisning i *Middle-range* sociologi. Den slags sociologi blev miskrediteret og smidt ud da *Positivismusstreit* kulminerede i slutningen af 1960'erne, og har haft svært ved at komme tilbage - tilsyneladende i højere grad end gode traditionelle metodekurser. Det centrale ved *Middle-range* teori var den idé, at begrebet var prioriteret frem for (formel) teori, eftersom begrebet er i besiddelse af forklaringskraft til at binde mikro (adfærd) sammen med makro (strukturer). Referencegrupper og forsinket belønning er illustrationer på sådanne begreber, der i sin tid var medvirkende til at forklare en række konkrete fænomener. Begreberne kunne også være af den „sensible“ type, der i Herbert Blumers terminologi indikerer, at de bærer en subjektiv mening fremfor at være variabeldegnede (1969: 147). I alle tilfælde så har begrebskonstruktion og analyse ikke længere den samme anseelse i sociologiundervisningen, som den engang havde. Det var engang det stof sociologien som empirisk videnskab voksede sig stærk på. Tiden i slutningen af 50'erne kan faktisk kaldes „den gyldne periode“ i moderne sociologi.

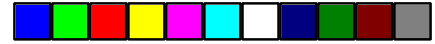
Hverken social statistik/social forvaltning, eller for den sags skyld samfundsteori, er ene og alene sociologiske enemærker. Avancerede statistiske metoder kan læres på et hvilket som helst akademisk institut, da sådanne metoder har en bred anvendelse og er ikke bundet specifikt til det sociale liv. Som Aage B. Sørensen for nyligt har bemærket, gør kraftfulde computere under alle omstændigheder det meste af arbejdet, og disse synes at true den sociologiske forkla-

ringskraft (Aage B. Sørensen 1998). Det er altså ikke kun abstrakt samfundsteori genopståen der truer sociologien, men ligeledes den tankeløse anvendelse af metoder og teknikker.

På samme måde er abstrakt samfundsteori heller ikke ene og alene sociologisk³. Der undervises i Giddens og Foucault på såvel geografi-institutter som på sygeplejeskoler idag. Sådanne samfundsteorier har den fordel at de giver os et verdensbillede, identifikationspunkter, i en verden der er stadig svære at forstå. I denne henseende har abstrakt samfundsteori bibeholdt et vigtigt aspekt af det tidlige 19'ende århundredes sociologi. Disse teorier forsyner os med sekulariserede teologier og angiver endvidere retningslinier for hvordan vi skal leve et godt liv. Der kan således være nogle meget gode psykologiske grunde til at abstrakt samfundsteori flourer i den moderne verden. Den hjælper os med at reducere kompleksiteter, både på det personlige og det samfundsmæssige plan. Samfundsteori er en prisværdig specialisering i sig selv, som jeg føler sympati for, men jeg vil dog pointere, at samfundsteori - ligesom social statistik - har en stokastisk relation til akademisk sociologi.

Samfundsteori synes idag at udvikle sig til kulturteori. Som det er blevet fremhævet i en nyere artikelserie i *Contemporary Sociology* (1999), viser et besøg i en hvilken som helst boghandel, det være sig i USA eller herhjemme, et deprimerende syn. Sociologihylderne, der er klemte inde mellem kulturstudier og feministisk teori, bliver smallere og smallere.

Vi kan beklage disciplinens adfærd, specielt sociologiens! Vi kan beklage overspecialiseringen af amerikansk sociologi og dens nuværende (postmoderne) fokus på mangfold! På samme måde kan vi beklage det stærke bånd mellem

samfundsfilosofi og sociologi i Europa. Vi kan forsøge at afhjælpe sociologiens spredte og diffuse adfærd ved at hævde stærk troskab til en metodologi eller en teori - det være sig rationel choice eller måske Bourdieus korrespondenteori. Vi kan forsøge at tæmme den ukontrollerede adfærd i de forskellige discipliner og indlede renselsesprocedurer for at komme af med det uønskede stof. Men vi må nødvendigvis også spørge os selv, renselse for hvad?

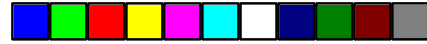
Jeg er bestemt ikke af den holdning at „alt er tilladt“ i sociologien. Jeg mener at der er god og dårlig brug af logik i enhver disciplin, inklusiv vores egen. Der er mere eller mindre kreative måder at anvende metoder og teorier på. Der er en hel række af subtile kvalitetsprocedurer i vurderingen af værdien af en videnskabelig afhandling - nogle gange kan disse procedurer variere fra videnskab til videnskab, men overordnet er jeg overrasket over, efter mange års erfaring, at erfare hvor universelle visse kvalitetsprocedurer er på tværs af forskningsspecialer. Uanset hvad du gør, gør det godt; brug almindelig sund fornuft, brug fantasi, vurder dine egne resultater ud fra om de giver ny indsigt eller ej, brug argumenter og forklarende ræsonnementer. Nogle mennesker bruger logik kreativt, andre er mere forsigtige. Enhver videnskab vil, som livet selv, have brug for begge evner. De subtile kvalitetsprocedurer jeg refererer til, er alle overraskende „menneskelige“ og i overensstemmelse med almindelig sund fornuft, de kan findes på mange felter, videnskabelige eller ej. Den alvorligste beskyldning, man kan rejse mod en videnskab og dens udførelse, er at disse dyder tilsidesættes!

Det er altså langt fra min holdning at alt er tilladt i sociologien. Jeg mener blot at disse menneskelige dyder ikke er iboende i hverken metoder eller teorier - eller i nogen ideologi for den sags skyld. I

denne forstand er jeg en sand tilhænger af Kants maxime: *Aude sapere!* Og inspireret af dette maxime kan man løfte sit normative slør, og se med nye øjne på „adfærdsmønstret i nyere sociologi“.

Om discipliners adfærd

I et nu velkendt studie analyserede Diana Crane og Henry Small (1992) kreativt brugen af citationsmønstre i forskellige discipliner og fandt følgende: Sammenlignet med moderne økonomi er sociologi en aldrende disciplin. I gennemsnit er den litteratur der citeres (i de mest prestigefyldte amerikanske tidsskrifter) meget ældre end i moderne økonomi. Man kan også se at sociologi idag importerer mere fra nabodiscipliner, end man gjorde i sociologiens velmagtsdage i midten af 1960'erne. Vi importerer terminologi, teorier og metoder (som f.eks. rational choice) fra økonomi og statskundskab. Hvis vi havde lavet et tilsvarende studie, af mønstret i litteraturreferencer for nogle store europæiske tidsskrifter, ville vi sandsynligvis have fundet at der i økonomien er meget større ligheder mellem amerikansk og europæisk økonomi, end tilfældet er inden for de europæiske samfundsvidenskaber. Hvad angår sociologien ville vi måske finde (dette er kun et hypotetisk udsagn), at vi importerer terminologi fra litteratur og fra kulturstudier (diskursanalyser etc.). Den pointe, jeg vil fremhæve, er at moderne sociologi synes at lide af et diskursivt underskud. Vi importerer mere (teorier, metoder og terminologi) end vi eksporterer. Hvis sådan et mønster eksisterer, er vores fremtidige projekt i fare - vi forsvinder måske ind i andre discipliner! Akkurat som i EU, må videnskabelige discipliner sætte barrierer op for at forhindre bananer fra USA i at trænge ind på det europæiske territorium og vice versa. Men jeg er frihandelstilhænger, i hvert fald når det gælder videnskab og forskning.

Man kan gå videre med at studere publikationsmønstre på tværs af forskellige videnskaber. Crane et al. konstaterer at sociologi har meget mere spredte og diffuse grænser end økonomi. Faktisk antydes det at moderne matematisk økonomi er en temmelig afvigende og eksklusiv socialvidenskab, fordi den er så stærkt afhængig af et begrænset antal grundlæggende normative antagelser. En sådan streng normativ tænkning i økonomi er sandsynligvis forstærket af økonometriens popularitet. Bortset fra enkelte subdiscipliner viser moderne økonomi sig at være mere centreret omkring et sæt af imperativer, primært hidrørende fra matematikken. Jeg er imponeret over denne disciplins stærke evne til at reducere kompleksiteter og til at dække store områder, men jeg er ikke sikker på at dens økonomiske maksimer på samme måde er brugbare i vores egen disciplin. Årsagssammenhænge skyldes i sidste instans de komplekse processer i gentagne sociale praksisser. Det er for os sociologer lige så relevant at vise rutineadfærd i daglig praksis. Praksis, der genererer statistiske mønstre på adfærdsniveauet - eller, i klassisk terminologi, binder mikro- og makroadfærd sammen.

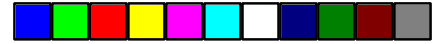
Crane og Small antyder at meget centristiske discipliner (som f.eks. økonomi) ikke længere er det normale mønster, ikke engang i naturvidenskaberne. Klimatologi, med alle dens irregulariteter og synergiske effekter, er måske paradigmet, også for socialvidenskab. I alle tilfælde så er ideen om en enhedsvidenskab ikke længere kun filosofisk suspekt, det er også empirisk suspekt! Det videnskabelige landskab har en meget rig og kompleks topografi med stisystemer, der løber i alle retninger. Opdelingen mellem samfunds- og naturvidenskab synes også forældet, på samme måde som de disciplinære grænser måske også er det.

I sociologien finder man mange områ-

der, som hver især adskiller sig i deres operative logik, i publikations- og citationsmønstre. Nogle områder synes meget „spirende“ idet deres forskningsfelt er i hurtig vækst! På andre områder kan man se forskningsfronter på tilbagemog: der sker ikke noget, og den samme litteratur citeres gang på gang. På visse områder, særligt inden for velfærdsstatssociologi og socialpolitisk forskning, er der på nuværende tidspunkt et velkonsolideret internationalt forskningsfund. Det er relativt let at få publiceret internationalt, da der er stærk markedsefterspørgsel. Nogle sociologiske områder ligner økonomi, i og med at de er mere og mere afhængige af formaliserede matematiske metoder for dataanalyse. Fordelen ved sådan et sprog er dets lette internationale overførbarhed.

Den pointe, jeg understreger, er at sociologien, på dens nuværende stadie, synes at være en temmelig diffus videnskab. Sociologien er vokset enormt i specialisering og differentiering, og dette har som konsekvens, at en bred vifte af teorier og metoder er i spil. Det rejser spørgsmålet om, hvorvidt begrebet sociologi, kendetegnende for et samlet felt, også er forældet!⁴

Mange af de teorier og metoder, der bruges i sociologien, anvendes ikke længere kun i sociologien, men er frit lånt fra andre discipliner (som idag fra økonomien), mens det for få årtier tilbage - i sociologiens storhedstid - var de andre videnskaber der lånte fra sociologien. Måske er vi i en tilsvarende situation som de biologiske og medicinske videnskaber; i bioteknologiens tidsalder har grænser mellem gamle discipliner (odontologi versus medicin) ikke megen mening. Moderne videnskabelig abstraktion og teknik reflekterer ikke længere den synlige verden, som vi kan se og mærke, men reflekterer meget mere subtile processer under overfladen. Måske er vi i den sam-

men situation i de sociale videnskaber idag, som da Newton'ske fysikere blev overhalet af atomfysik. Gamle disciplinære grænser afspejlede et afgrænset univers, sociologien afspejlede samfundet. Det spørgsmål jeg ønsker at rejse er simpelthen: Hvor er samfundet idag? Hvad sker der med den gode gamle kategori "det sociale"?⁵

Niklas Luhmann har antydnet at samfundet idag er at ligestille med verdenssamfundet. I hans forestilling eksisterer samfundet alene som kommunikation. Paradoksalt, eller måske ganske logisk, synes sociologien at være nået til det samme stadie som teologien engang befandt sig på, da man proklamerede at Gud var død. Forudsigelsen intensiverede (luthersk) religion: den blev baseret på tro alene, og i den skandinaviske teologi/filosofi resulterede diskussionen i en dogmatisk distinktion mellem tro og viden. Jeg vil ikke gå ind i en teologisk diskussion her, men blot henvise til ligheden mellem de to forestillinger om Gud og Samfund: Begge er mentale forestillinger, men har forskellige konsekvenser for hvordan vi agerer i verden. Den reelle forskel mellem de to forestillinger er, at den ene er ritualiseret gennem organiseret religion(er), mens den anden, efter de organiserede statssamfunds æra, synes at udvikle sig som „vild natur“.

De(t) sociale problem(er): dets mangfoldige betydninger

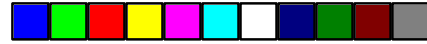
Det er en kendsgerning for alle sociologer, at der er et reelt problem med at definere vores nøgleord "det sociale". Jeg har ikke i sinde at genoplive gamle kontroverser, blot vil jeg pointere at der måske ligger endnu flere problemer forude.

Da jeg var en ung Ph.D. studerende ved University of California i Santa Barbara i slutningen af 1960'erne, blev jeg påvirket af de dengang fashionable etnometodologiske strømninger. Som studen-

ter var vi tvunget til at reflektere over hvordan det sociale anvendes af os selv og af ethvert andet medlem i samfundet, som både „genstand og ressource“. Tænk blot på datidens berømte eksempel om babyen der græder og „moderen tager den op“. To begivenheder falder sammen, og der knyttes et bånd mellem dem gennem sproget „moderen tager den op“. Forestillingen om det sociale, i dette tilfælde det sæt af forpligtigelser der tillægges „moderen“, er en lingvistisk konstruktion der hjælper med til at give mening og betegne adskilte begivenheder. Kvinden der tager barnet op, opfattes som værende dets moder. Individers brug af sproget indeholder allerede det sociale som ureflekteret „ressource“ uden hvilken det ville være svært at kommunikere. Som en bundløs ressource iboende vores modersmål bærer den sociale kategori fordomme og overføringer, dumhed og charme, vold og kærlighed - hele vores menneskelighed er indeholdt i denne kategori. På den tid søgte etnometodologien at problematisere vores ureflekterede ressource, at tingsliggøre det sociale gennem brud og forskellige (Garfinkel) eksperimenter.

Den sociale kategoris dobbelte ontologi, som både ressource og genstand, har ført til voldsom diskussion i sociologien. Skal det sociale gengives som projekt eller fakticitet. Hvilke kombinationer er mulige? Det sociale karakter af almindelig fornuft har i sociologiens historie ført til adskillige forsøg på at opgive den almindelige fornufts byrde som ressource og holde sig strikt til „fakta om det sociale“. Den professionelle sociologis rense fra det bundløse reservoir af interpretative meninger har ofte ført til dennes dialektiske modsvar, at dykke så dybt ned i den bundløse spand, at det ikke længere er muligt igen at nå overfladen.

Som et tragisk resultat eksisterer moderne sociologi som forskellige og pole-

misk fraktionerede sprogspil, som robuste „fakticiteter“, der nægter enhver afhængighed af det Florian Znaniecki kaldte den „menneskelige koefficient“. Sikkert er det at verden altid vil generere en overflod af fakta, hvoraf kun en del vil blive studeret af sociologer. Men benægtelsen af fakticitetsparadigmet og af positivismen, hvis den term stadig anses for brugbar, har givet grobund til et livligt fortolkningsparadigme der idag går under navnet social konstruktivismen. Alt er konstrueret og iklædt falsk mening. Sociologens centrale styrke (grundlagt allerede fra disciplinens første færd) er at „dekonstruere“ sådanne meningssystemer, at befri individet fra den sociale ressource der hidtil har givet hende en følelse af retning eller orientering. I sidste ende opfylder dette den postmoderne sociologiske radikale strategier; nemlig målsætningen om at befri individet fra samfundet og nedbryde hvad der i første omgang gav grobund for disciplinen, den sociale verden. På denne måde rummer sociologien en ambivalent attitude til det samfund, som er dens genstand.

Der findes utvivlsomt mange slags sociologisk forskning imellem disse to ekstremer. Som vi alle ved til kedsommelighed, er det på det seneste blevet fashionable at promovere refleksiv sociologi, at mediere mellem de to ekstremer, alt imens man placerer sig selv et sted i den moderate midte. I stedet for her at gå ind i en ontologisk diskussion af „eksistensen af det sociale“, skal vi se hvordan forståelsen af det sociale varierer i tid og rum. Den følgende skitse giver sig ikke ud for at være systematisk, men har mere impressionistisk karakter:

1) Hvorfor ikke starte med mit modersmål, det svenske sprog, hvor forestillingen om det sociale typisk er importeret og sandsynligvis et resultat af det moderne bureaukratiserede samfund. At gå til „det sociala“ er at få hjælp fra myndighe-

derne, eller at blive truet af en slags kontrolinstans. Denne moderne kolonialiserede forståelse af det sociale skjuler den gamle germanske term „det gemensamma“ (Gemeinsamheit). Den danske filosof og idéhistoriker Lars-Henrik Schmidt har gjort opmærksom på de oldnordiske rødder til det sociale som det, der modificerer de individuelle ønsker (1987; 1992). Den svenske term „lagom“ rummer den samme betydning. Når der er mange omkring et bord, der skal drikke af den samme krukke, må individet positionere sig selv, se sig selv „i den generaliserede andens øjne“, og agere derefter. Dette er virkelig en fornem svensk anvendelse af G. H. Meads „rolleteori“. På denne måde er der, som pointeret af Schmidt, en dyb moral på bunden af det sociale („det gemensamma“). I denne primitive forestilling om det sociale kan vi - i den oldnordiske sammenhæng - genkende en aristotelisk version af selvkontrol - at få individet til at adlyde kollektivets bud.

Det er bemærkelsesværdigt at dette „gemensamma“ - denne primitive forestilling om det sociale - angiver en moral, der skal følges af individet længe før forklaringen og kodificeringen af „rettigheder og pligter“. I dette tilfælde kan vi se en parallel i det Høje Nord til Marcel Mauss' diskussion af *le don*. Når forestillingen om det sociale abstraheres fra det „gemensamma“, og forstås som en bureaukratiseret egenskab, skades dets primitive fælles sensitive moral. Når det sociale er adskilt fra dets dybe moralske baggrund af fællesskab, bliver begrebet enten genstand for ideologi eller fuldstændigt diffust.

På denne måde er det grundlæggende fundament for den sociologiske disciplin, det sociale som fællesskabets kontrol af individuel handlen, en term der er kommet på afveje som et resultat af forandringen af det sociale liv.

2) Når man læser Jane Austen, eller

en hvilken som helst anden britisk 1800-tals roman, på det tidspunkt hvor et middelklasse samfund kæmper for at konsolidere sig selv mellem det gamle aristokrati og folket, vil man finde forestillingen om samfundet som en central etikette-kategori for god opførsel. Samfund i denne betydning er en æstetisk kategori - en stadig kilde til selvbeherskelse, men forskellig fra det gamle fællesskab i det nordiske *Gemeinsamheit*. Fødslen af et moderne individ kræver at man opfører sig pænt.

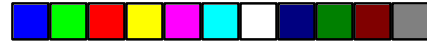
3) I Stobritannien kan man fortsat diskutere det sociale som det blev forment af traditionen om det civile samfund i Ferguson's og Smith's tekster. Det var, som bemærket, en sentimental kategori født ud af frygt for det, de opfattede som det kapitalistiske samfunds trussel; nemlig, frit flydende „lidenskaber og interesser“ som nu truede de sociale bånd. Man udnævnte det civile samfund til den regulerende instans over for de nye og i vid udstrækning ukontrollerede kræfter der dukkede op. Det civile samfund var en tredje enhed, et nødvendigt led mellem staten og økonomien. De skotske moralister var meget imponerede af antikken, af de græske og romerske samfund, og de havde en drøm om at rekonstruere det gamle *polis* under moderne forhold. Den navnkundige socialhistoriker John Hall har i sin studie af opkomsten af det civile samfund rettet opmærksomhed mod hvordan skotterne prøvede at forsoner liberalisme og moral, anstrengelser der imponerede bl.a. Emile Durkheim dybt (Hall 1988).

4) Et andet aspekt af den forståelse af termen det sociale, der stammer fra de skotske moralister, er godt beskrevet af Björn Eriksson (1988). I modsætning til Halls moralske blindgyde, mener Eriksson at det radikale brud med den gængse forståelse af det sociale, som skotterne kom frem til, skal ses i deres fortolkning

af menneskelig handlen. Takket være deres anstrengelser adskilte skotterne menneskelig vilje fra resultatet af menneskelig handlen. Gennem dette intelligente træk gjorde de det klart, at der fandtes en menneskelig orden som eksisterede uden at der var en central vilje. Det er tydeligt at Smith's forestilling om en „usynlig hånd“ var et tegn på, at de stadig troede på en overmenneskelig vilje - en *deus ex machina* - som kontrollerede begivenheder i sidste instans, således at forløbet af menneskets historie ikke ville ende helt galt. Men i denne forståelse af det sociale er der en tro på fremkomsten af en ny mekanisme der bringer orden, som ikke længere er i nogen enkelt persons magt, men er resultatet af „massernes handling“. Dette er en meget stærk forståelse af det sociale, da det baner vejen for en meget teknisk og matematisk optik som vi f.eks. finder i økonomien.

Ovennævnte er et meget polycentrisk og upersonligt syn på det sociale, langt fra den mere sentimentale helhed kaldet civilsamfund. I den moderne sociologiske terminologi banede de skotske moralister tilsyneladende vejen for to radikale og modsætningsfyldte forståelser af det sociale. Den ene er bundet til den menneskelige aktør eller civilsamfundet, og den anden er bundet til de specialiserede kommunikationsmedier, så som penge og magt, der anvendes som genstand for bytte.

Denne dualistiske forståelse af det sociale som „aktør“ og som „udvekslingssystem“ har ført til problemer for sociologien, eller det som Hegel ville have kaldt dens „ulykkelige bevidsthed“. Dette er beslægtet med de metodologiske problemer, som jeg påpegede tidligere, det sociale som „ressource“ eller „genstand“ - eller i Habermas' termer, som „forståelse“ eller „system“, eller i J. P. Sartres kraftfulde formulering; det sociale som projekt eller fakticitet.

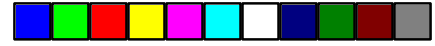
5) Jeg har endnu ikke udtømt de mange mulige forståelser af det sociale, for jeg er endnu ikke kommet til de kontinental-europæiske opfattelser af det sociale. Her bliver det tvingende nødvendigt at spørge om det sociale blev „opdaget“ eller „opfundet“.

Den franske historiker med rødder til Michel Foucault, Jaques Donzelot (1988), har skrevet en inspirerende tekst om „The Promotion of the Social“ i første halvdel af det 19'ende århundredes Frankrig. En anden inspirerende kilde er François Ewalds *L'État Providence* (1986). Der var, som vi også ved fra Marx' Pariserkommunen, en voldsom antagonisme mellem liberalisterne og socialisterne. En konflikt som basalt truede det franske samfund. Ideen om positiv videnskab der også var brugbar i de humane videnskaber, levede i mange videnskabsmænds tanker. Men så længe den ikke kunne oversættes til et operationelt redskab i reguleringen af en uregerlig verden, var den til ingen verdens nytte. Quetelets statistik kom på et heldigt tidspunkt, da den gjorde det muligt at etablere forsikringer. Personlige ulykker som mangedobledes i de nye kapitalistiske foretagender, kunne nu afledes til matematiske „risiko-foretagender“. Ingen blev gjort personlig ansvarlig, og arbejdet kunne fortsætte upåagtet. Donzelot gør det således klart, at „social statistik“ (oprindelsen til videnskabelig sociologi) var en nødvendighed for at mediere mellem antagonismen omkring det „sociale spørgsmål“. Centralt i diskussionen var „lovens kilde“. Revolutionær lovgivning krævede at man afskaffede privat ejendom, medens liberal og konservativ lovgivning søgte en forankring i ejendomsretten. Der var hårdt brug for et samlingspunkt. Ideen om at bestemme „lovens kilder“ gennem rudimentære studier af „sociale regelmæssigheder“ var endnu en genial teknisk opfindelse. Gennem (social)videns-

skab kunne en brændende politisk konflikt dæmpes - i det mindste for en stund. Således kan vi i Ewalds og Donzelots studier af „Promotion of the Social“ se hvordan termen det sociale tilpasses sin tid. Opkomsten af (social)videnskab skete på et tidspunkt hvor der var ringe udsigter til at løse de dybe antagonismer, som moderniteten, kapitalismen og den moderne liberale stat havde ført med sig. I Frankrigs tilfælde - på dette tidlige tidspunkt - fortsætter promoveringen af det sociale gennem dets eksterne „positivisering“, det sociale er „derude“ og skal studeres via den positive videnskabs socialstatistik. Emile Durkheims sociologi gjorde de mange socialvidenskabelige bestræbelser, der havde været undervejs gennem flere årtier, akademiske. Med tanke på at det centrale politiske formål var konsolideringen af den tredje franske republik i Frankrig, er det forståeligt hvorfor Durkheim og kredsen omkring ham bekæmpede sine kritikere så voldsomt. Durkheims forståelse af det sociale er et forsøg på at løse den moderne liberalismes tragedie. Individet er ifølge Durkheim socialt hele vejen igennem, og desuden er det sociale individ en moralsk nødvendighed. Durkheim var derfor tvunget til at slå hårdt ned på de kritikere, som truede hans moralske konstruktion ved at proklamere - som Le Bon og Tarde gjorde det - at det sociale blot er „imitation“ - at fællesskab er blottet for rationalitet (Wagner 1990:76-77).

6) Efter at have brugt lang tid på franskmændene, vil jeg gå videre til tyskerne. Ideen om videnskabelig sociologi opstod i Frankrig, ikke i Tyskland, og der er sikkert gode grunde til at det er således!

I idehistorien er det almindeligt at se på Tyskland ud fra „reaktiv adfærd“. De tyske notabiliteter og deres litteratur var skræmte af de franske begivenheder, særligt af revolutionen, men også af moderni-

teten i det hele taget. Tanken om at love kunne fastsættes ved dekret fra oven, eller ved at se på sociale regelmæssigheder, var særligt skræmmende, og der blev lagt kræfter i (von Savigny) at søge i fortiden for at forstå nutiden. Fra det tyske synspunkt måtte moderniteten forstås som en unik og historisk konstruktion for at aflede opmærksomheden fra den franske bulldozers version af universalitet. Men det var (som det stadig er) tyskerne der forstod samtidens „ulykkelige bevidsthed“, som hos Hegel der forsøgte at forsonse den konkrete form (familien) med den abstrakte universelle bytteform (markedet). Det tredje begreb, staten, skulle mediere i konflikterne mellem de to andre. Men han erkendte også at statens formidlerrolle nødvendigjorde ritualer og ceremonier, som dem der fandtes i religion. Religionens styrke har altid været dens integrative kraft. Problemet med Gesellschaft-samfundstypen er dets anomske tendenser - der er ikke noget til at afbøje individets lidenskaber og interesser. Forestillingen om at nationen - nationalstaten - kan bibringe emotionel kraft. I nationen blev nutiden forbundet med „den forestillede fortid“ gennem danse, sange og malerier.

Jeg har brugt en del tid på at præsentere det sociale forskellige rødder som moral eller som æstetisk kategori, som en rationel eller irrationel, som en kognitiv eller emotionel kategori. Moderne sociologi har, i sine mange former, arvet og endda udbredt disse forskellige traditioner.

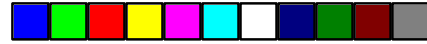
Jeg vil konkludere på denne korte og usystematiske øvelse udi det sociale og dets mange forståelser. I stedet for at have kontrol over det sociale mange former, er sociologien selv fanget midt i de lidenskaber og interesser der er indlejret i termen det sociale. Sociologi har ikke kontrol over det sociale liv, og den kan heller ikke styre dets forløb på en disciplineret

måde. Som en konstruktivistisk viden- skab har sociologien ikke leveret hvad den lovede ved sin undfangelse; nemlig at tilbyde et syn på det sociale som kunne transcendere lidenskaben og interesserne i vores sociale liv.

Kan det sociale overleve årtusindet?

I den udstrækning vi tager termerne det sociale eller samfundet for givet, kan man grine af spørgsmålet. Men den distinktion jeg indledte diskussionen med, det sociale som ressource eller genstand, er stadig gyldig. Som en ressource er det sociale en fast bestanddel af „de menneskelige betingelser“, og nødvendig for det menneskelige liv. Jeg vil endda gå så langt som til at sige at som „ressource“ er det sociale en natur- og ikke en kulturkategori. Det har eksisteret længe før opfindelsen af det sociale som en moderne kategori, og vil være her så længe der er menneskeligt liv. Men som genstand er jeg meget mindre sikker på, at det vil overleve det tredje årtusinde. For som jeg har forsøgt at sige, så synes det sociale, som vi bruger det i sociologien, bundet til tid og rum, og det synes særligt bundet til opkomsten og konsolideringen af de vestlige nationalstater i en bestemt historisk situation. At ekstrapolere forestillingen om det sociale som en universel kategori der kan anvendes på verdenssystemet, eller på det store udbud af menneskelige samfund synes meget mere problematisk. Med en note om denne ekstrapolering af det sociale udover nationalstaten vil jeg konkludere min diskussion.

Man kan tale om menneskelige samfund i antropologisk forstand længe før de vestlige moderne samfund opstod. Det særegne ved moderne vestlige samfund ligger i nogle antropologiske særtræk så som at individerne er afhængige af hinanden, og at de bliver holdt sammen af „fællesskabsfølelse“ - kald det solidari-

tet. John Hall (1988) taler om „cap stone“ samfund i de gamle civilisationer i Kina og i Indien. Sådanne samfund er præget af at der er herskende eliter på toppen af adskillige segmenterede eller hierarkisk opdelte menneskelige samfund, som har intet eller meget lidt til fælles. Middelalderens Europa - før opkomsten af territorialstaten - er et andet eksempel. Forskellige regioner og forskellige strata var strengt opdelt i befolkningssegmenter med meget lidt til fælles. Eller mere præcist, vil vi nogen sinde kunne snakke om et europæisk samfund hvor medlemmer af europæiske stater er forenede i fælles interesser og formål? Vil et sådant megaterritorium ikke generere en række forskellige differentierede samfund, og som tidligere „cap stone“ samfund blive regeret af en øvre elite - eller adskillige, mere eller mindre forbundne eliter? Eller udtrykt i sociologisk terminologi, er funktionel differentiering ikke en forudsætning for tilblivelse af samfund i dets specielle moderne betydning? Termen det sociale betød engang gensidighed mellem aktørerne. Og man kan have alvorlig tvivl om det mulige i at almengøre sådanne gensidighedsforbindelser i det fremtidige verdenssamfund.

Nu, ved årtusindskiftet, kan man analytisk identificere i hvert tilfælde tre dimensioner der truer vores traditionelle forståelse af det sociale:

- individualisering
- organisering
- medier/kommunikation

Individualisering

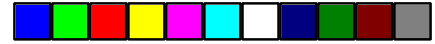
„Individkulten“ har længe hjemsøgt sociologien, fra Durkheim til Goffman og fremover. Individets opståen var ifølge Durkheim en social nødvendighed, og i Goffmans sociologi er individet det sidste hellige objekt ud fra hvilket tale- og handleritualer udvikler sig. Nu, ved årtu-

sindskiftet, er spørgsmålet om individkulten er nået til et punkt hvor den repræsenterer en kulturel trussel mod den sociale kategoris overlevelse.

Med en kulturel trussel mener jeg, at det moderne individ må realisere sig selv uanset omkostningerne for det sociale. Således som jeg for nyligt læste i et Ph.D. papir om kontrasterne mellem klassisk modernitet og de postmoderne (!) betingelser. I den klassiske æra var det højeste mål for det kultiverede individ at realisere sig selv som en „universel person“, at tøjle sine lidenskaber og interesser for at blive optaget i samfundet af højt uddannede med universelle ambitioner (Hammershøj 1999). Denne klassiske forestilling om universalisering af følelserne er idag gået af mode, fordi forestillingen om det universelle ikke længere er aktuel. I stedet har moderne kultivering som sit primære mål at „personalisere“ individet, at understrege hendes forskellighed fra de andre. Æstetiske påfund bruges ofte, og som i avantgarde kunst, er der et stærkt pres for at bryde ud af alle eksisterende former, at chokere det sociale, eller at ødelægge dets iboende moral. Et oplæg fra en af mine studenter omhandlede emnet ironi, og adspurgt om hvilken betydning emnet har for det sociale liv, sagde studenten: det er sådan jeg forholder mig til det sociale!

Der har i den akademiske verden, i hvert tilfælde ind til for nyligt, været en flugt væk fra naturvidenskaberne. Unge og kloge folk studerer kreative studier hvor de kan „realisere“ sig selv. Hvorvidt de kan få et job eller ej synes at være af mindre betydning. De sociale konsekvenser af disse kulturelle valg er et skævt arbejdsmarked, både inden- og uden for den akademiske verden. Der hvor jobbene er, er der få ansøgere, og der hvor kandidaterne er, er der få jobs.

Individkultens trussel ligger i den ledsagende flugt fra det sociale som fæl-

les altoverskyggende princip. Det sociale liv bliver et biprodukt af individuel realisering, det er sjovt at være sammen med mennesker! Senkapitalismens kulturelle modsætninger, der allerede blev udtrykt af Daniel Bell for længe siden (med et ekko fra Max Weber), var blandt andet at vi producerer ekspressive individer uden samfund, at kultur, i stedet for at støtte samfundet, vender ryggen til det (Bell 1979).

Organisering

I den klassiske sociologi er organisationsbegrebet vigtigt, da det binder menneskelig handlen til regler og ressourcer i tid og rum, det frigør individet fra selvudfoldelses-byrden, det udgør et grundlag for fælles social handlen på tværs af tid og rum. I et fremtidigt netværks-samfund er det relevant at spørge om, hvad der sker med vores grundlag; organisatorisk adfærd.

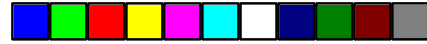
I den klassiske modernitet var nationalstaten en magtfuld social organisering af individuel handlen. Den gav os en følelse af at høre til, og den gav stabilitet og orden i vore liv. Jeg vil ikke mene, at gamle statssamfund forsvinder, tværtimod bliver de måske endda styrket som administrative enheder og som reservoir for kulturel mening. Men et interessant spørgsmål at undersøge er om der er langsigtede processer på vej, der reducerer den traditionelle statuskontrakt mellem staten og individet til meget mere specificerede typer af kontraktrelationer.

Kontrasten mellem status og kontrakt, der først blev udforsket af Sir Henry Maine og senere analyseret af Max Weber, kan illustreres i den aktuelle diskussion om statsborgerskab. Der skelnes mellem det „naturlige“ (baseret på blodsbånd) statsborgerskab og det politiske eller naturaliserede statsborgerskab. I en statuskontrakt er individet født ind i en organisering, som fx. staten, og ellers er der

strengt overgangsritualer der sikrer sådan et tilhørsforhold. Ydermere så har statuskontrakten karakter af „totalitet“ eftersom den gennemstrømmer alle aspekter af individuelt liv. Strenge regler sikrer loyalitetsrelationer, og i mange nationalstater, inklusiv Danmark, er det stadig ikke muligt at opretholde dobbelt statsborgerskab. Militærtjeneste var indtil for nyligt, for den mandlige del af befolkningen, obligatorisk, og de som nægtede at bære våben risikerede fængsling. Landsforræderi har ofte ført til dødsstraf - eller til udvisning. Som barn var jeg fascineret af spionagehistorier, og under den kolde krig var der ikke så få af dem i Sverige. Hvad sker der med spionage idag, mister den sin dramatiske kvalitet når den flytter fra staten over til markedet?

Hvis den traditionelle statuskontrakt, der indordner individet i et stabilt tilhørsforhold, idag skifter karakter til en mere specificeret kontraktrelation, sættes individet frit til at søge en række andre mulige kontrakter, hvoraf ingen har karakter af den gamle statuskontrakt. På trods af at en række tragiske krige på det seneste er blevet udkæmpet netop i forsvar for den gamle statuskontrakt, så synes naturlige statsborgerskab baseret på blodsbånd anakronistisk. I tilfældet med EU-statsborgerskab så har vores relationer (og loyaliteter) til dette en meget specifik og - vil jeg endda mene - strategisk karakter. Vi har adgang til nogle goder som vi eventuelt kan udnytte. Forsøget på at gøre EU til en kulturel enhed (*ein Volk!*) synes for indeværende temmeligt malplaceret, i hvert tilfælde efter min mening.

Det synes virkelig at være en frugtbar bestræbelse at udforske forskellen mellem status og kontrakt yderligere i forståelsen af det nuværende verdenssamfund. I hvilken udstrækning erstatter kontraktrelationer af specificerede,

bundne typer, de gamle statuskontrakter, og med hvilke konsekvenser for individers normative orientering? De gamle statuskontrakter, specielt dem der byggede på blodsrelationer, var magtfulde instrumenter til at forme identitet, mens specificerede kontrakter afføder strategisk, snarere end normativ handlen.

Somenerstatning udbredes abstrakte normative principper, baseret f.eks. på menneskerettigheder, aktivt. Men sådanne normative principper er idag endnu rent intellektuelle abstraktioner og mangler den følelsesmæssige styrke i de gamle statuskontrakter. Det kan meget vel være at vores aktuelle søgen efter svenskhed eller danskhed er en sentimental følge af diversificeringen og specialiseringen af det menneskelige liv, specielt med hensyn til den organisatoriske infrastruktur. Det „decentrerede verdenssamfund“ kræver at gamle bindinger destabiliseres og adskilles. Det ville være meget bemærkelsesværdigt hvis disse adskillelsesprocesser ikke påvirkede vores forståelse af hvad socialt liv er!

Medier/kommunikation

Hvad er et globalt samfund egentlig? Er det ikke en misvisende betegnelse? Er der noget socialt ved dette verdenssamfund? Er det ikke snarere en *asocial* konstruktion?

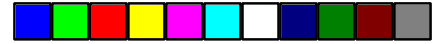
Dette er presserende spørgsmål som jeg ikke vil og ikke kan forfølge i større udstrækning. I en nyere publikation beskriver Zygmunt Bauman (1998) de specielle træk ved vores globale verden. Moderne kommunikations-teknologi har i vid udstrækning gjort os uafhængige af tid og rum. Vi er i stand til, øjeblikkeligt og uden store anstrengelser, at kommunikere med hele verden. Perspektiverne på det nærværende, som Bauman antyder i sin diskussion af hvordan menneskelig handling (som anstrengelser) engang var nødvendige for at udfylde tid

og rum, er at menneskelig handling idag stort set er friset fra den fysiske verdens byrde. Computere laver håndens og hjernens arbejde, og spørgsmålet er, hvordan menneskelig handling skal udnyttes i en verden, hvor det ikke rigtig længere er nødvendigt? Kan dette forklare, spørger Bauman, hvorfor menneskelig handling, der ikke længere har et virkeligt formål, leder til irrationelle beskæftigelser (Star Wars!).

Mange vil sikkert protestere og sige at dette er et vestligt perspektiv; mennesker udnyttes skånselsløst i den tredje verden, og deres kroppe og liv ødelægges af hårdt arbejde. Ja, det er utvivlsomt korrekt, men pointen er, at der ikke er nogen „fremtid“ i denne misere, eftersom computere før eller siden vil frigøre den menneskelige arbejdskraft fra arbejde. Perspektiverne er snarere, at store dele af verdens befolkning enten vil være uden meningsfuldt arbejde eller beskæftiget i serviceerhverv uden krav på merværdi. Tekniske hjælpemidler kan, hvis de bruges, under alle omstændigheder gøre arbejdet meget mere effektivt.

For nogle årtier siden, i efterdønningerne af „kritisk marxisme“, var der en diskussion der fokuserede på arbejdet som en sociologisk nøglevariable, som en central bestemmende variabel for andre afhængige variable. Den hypotese blev, da den blev præsenteret, meget kritiseret, da man sagde at den kynisk overså de arbejdsløses elendighed (Ahrne 1987, Therborn 1987, Bertilsson 1987).

Men hvis det lykkes den moderne teknologi at frigøre arbejderen fra sit arbejde - at frigøre arbejdsprocessen fra aktøren - så er det måske på tide at tage et kig på arbejdsparadigmets manglende evne til at integrere individet inden for moderne sociologi. Simpelthen fordi et stort antal mennesker ikke vil være beskæftigede, eller kun vil være beskæftiget for kortere tid, og måske med mange skiftende be-

skæftigelseskontrakter gennem deres livs karriere (Sennett 1998). Da vil vores identifikation med verden (vores sociale verden) ikke længere ske gennem arbejde. Det er under alle omstændigheder en risikabel affære, da vi alle har udsigt til at miste vores jobs. Selv i dagens akademiske verden sker der en opløsning af systemet med fastansættelser. Det antages at det ville være bedre at have folk ansat i kortere kontraktansættelser.

Hvor er kilden til den sociale verden, til vores identiteter, hvis den ikke længere findes på arbejdspladsen? Det er svære sociologiske spørgsmål, som sociologien dårligt nok er begyndt at udforske. Vi skal måske gå til andre sociologiske delområder, som ikke nødvendigvis er centrale i disciplinen, for at komme med bud på nogle prøvende og spekulative svar, teknologi- og konsumptions sociologi for eksempel.

Kan det være at teknologien, der har frigjort os fra arbejdet, til gengæld vil forsyne os med andre substitutter? Vi synes i stigende grad at identificere os med „materielle objekter“, ikke mindst vores computere. Som en kollega sagde for nogen tid siden: „Jeg bor alene uden familie eller partner, og jeg rejser meget. Det eneste strukturerende redskab i mit liv er min *Thinkpad*“. I nyere diskussioner om det sociale ændrede betydning, er det blevet fremført, at vi må se med helt nye øjne på fænomenet, da vi er stadig mere bundne til objekter end til subjekter. Sådanne objekter, som bilen, computeren, huset er ikke længere kun eksterne, men snarere interne strukturerende anordninger i en social verden, hvor stabile fællesskaber er svære at finde.

Objekt-identifikation, materialisering kan erstatte et løskoblet socialt liv, mennesker relateres til hinanden gennem et materiel substitut, gennem deres forbrugsobjekter. Denne vision om et svækket socialt liv medieret gennem materi-

elle objekter er under alle omstændigheder meget forskellig fra den vision om det sociale vi arvede fra klassikerne. Konsum-paradigmet udgør et alternativ til det gamle falmende arbejdsparadigme. Forbrugere kan relateres til hinanden på globalt niveau. Det vi køber i Beijing er ikke så forskelligt fra hvad vi kan finde i Stockholm. Og markedet profiterer ved at sælge varer, ikke til de eksklusive få, men til så mange som muligt.

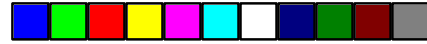
Sociologi - i en uafgrænset social verden

Kan sociologien overleve den sociale verdens forsvinden i de tre ontologiske dimensioner, som jeg har skitseret, i individualiseringens subjektive verden, de voksende differentieringer i den organisatoriske verden, og den voksende materialisering af verden hvor vi identificerer os med objekter snarere end med subjekter? Jeg har foreslået, at sociologien ser med nye og fordomsfrie øjne på den sociale verden, som den synes at udvikle sig ved årtusindskiftet. Jeg har også antydnet, at termen det sociale skjuler mere end den belyser, i alle tilfælde er det ikke længere nogen særlig informativ kategori.

Det kan være at sociologien ikke længere kan rumme det sociale livs rigdom uden at blive imperialistisk, eller simpelt hen er ude af trit med udviklingen af sit eget objektfelt! Måske er disciplinen mest loyal mod sin genstand, et decentreret verdenssamfund, ved at decentrere sig selv som disciplin. Jeg vil ende min præsentation med at citere en passage fra et nyligt nummer af *Dansk Sociologi*:

Sociologiens hus har så store og åbne døre og vinduer, at man må spørge sig selv, om sociologien overhovedet udgør en bygning i sig selv (Søren Damkjær 1999:87).

(Oversat af Maia Lindstrøm)

Noter

1. Min kollega på Sociologisk Institut ved Københavns Universitet, Dr. Henning Bech, har passende udviklet begrebet „differens paradigme“ med reference til amerikansk kultur (eller postmoderne) sociologi.
2. Giddens eget udspil i bogen *Defence of Sociology*, omend det er prisværdig, synes ikke at have styrke til at modstå angrebene mod disciplinen. Selvom han, som rejsende fortaler for faget, kan sælge sociologien til et bredt publikum (hvem har idag ikke hørt om Giddens?), så er det et åbent spørgsmål om sociologien kan overleve Giddens eller Bourdieu (post-Giddens, post-Bourdieu etc)? Endnu et alarmsignal er den paradoksale iagttagelse at moderne sociologi - på de generelle teories niveau - er blevet mere og mere subjektcentreret - på trods af opslutning omkring opfattelsen af, at verden som helhed er karakteriseret ved decentrerede subjektiviteter. Medens amerikansk sociologi kan kritiseres for overspecialisering, så kan europæisk sociologi kritiseres for overafhængighed af *personae dramatis*.
3. Stephen Turner har gjort opmærksom på spredningen af samfundsteori langt uden for sociologien til en forelæsning på Københavns Universitet i december 1998.
4. Donald Levine (1995) har gjort opmærksom på ligheden mellem staters og discipliners hævde af suverænitetskrav.
5. En af mine venner kom for nyligt med følgende kommentar, da vi diskuterede hvorfor så få repræsentanter fra Det Humanistiske Fakultet deltog i en konference om „De samfundsvidenskabelige og humanistiske videnskaber“: ”Tja”, sagde hun, ”det er ikke længere særligt fashionabelt blandt litterater at omgås med samfundsvidenskabsfolk: De vil i stedet kultivere deres æstetiske sensibiliteter. Ideen om det sociale er simpelthen gået af mode”.

Litteratur

- Ahrne, Göran 1987: "Att ha ett arbete. En kritik av tesen om arbetets minskande betydelse." I Ulla Björnberg & Inga Hellberg (eds.): *Sociologer ser på arbete. Festskrift till Edmund Dahlström*. Stockholm: Arbetslivscentrum.
- Bauman, Zygmunt 1998: *Globalization: the Human Consequences*. New York: Columbia University Press.
- Bell, Daniel 1979: *The Cultural Contradictions of Capitalism*. London: Heinemann.
- Bertilsson, Margareta 1987: "Arbete, rationalitet och historia." I Ulla Björnberg & Inga Hellberg (eds.): *Sociologer ser på arbete. Festskrift till Edmund Dahlström*. Stockholm: Arbetslivscentrum.
- Blumer, Herbert 1969: *Symbolic Interactionism, Perspectives and Methods*. New Jersey: Prentice Hall Inc./Englewood Cliffs.
- Contemporary Sociology* 1999: Vol. 22. No. 2:135-153.
- Crane, Diana & Henry Small 1992: "American Sociology since the Seventies: the Emerging Identity Crisis in the Disciplines", in Terence C. Halliday & Morris Janowitz (eds.): *Sociology and Its Publics. The Form and Fates of Disciplinary Organization*. Chicago: Chicago University Press.
- Damkjær, Søren 1999: "Theory, Culture and Society" *Dansk Sociologi*, 10 nr. 1, s. 87.
- Donzelot, Jacques 1988: "The Promotion of the Social." *Economy and Society*. Vol. 17, pp 395-426.
- Eriksson, Björn 1988: *Samhällsvetenskapens Uppkomst. En tolkning ur den sociologiska traditionens perspektiv*. Uppsala: Hallgren & Fallgren.
- Ewald, Francois 1986: *L'État providence*. Paris: Bernard Grasset.
- Giddens, Anthony 1996: *In Defense of Sociology*. Cambridge/Oxford: Polity Press.
- Hall, John 1988: *Liberalism, Ideology and the Market*. London: Paladin.
- Hammershøj, Lars 1999: "Vor tids dannelse - en samtidsdiagnostik" ., ph.d. afhandling under udarbejdelse, Sociologisk Institut, Københavns Uni-

- versitet.
- Horowitz, I.L. 1993: *The Decomposition of Sociology*. New York: Oxford University Press.
- Levine, Donald 1995: *Visions of The Sociological Tradition*. Chicago: Chicago University Press.
- Sennett, Richard 1998: *The Corrosion of Character: the Personal Consequences of Work in the New Capitalism*. New York: W.W. Norton & Co.
- Schmidt, Lars Henrik 1987: *Den sociale exorcisme, konstruktion af det sociale hos Rousseau og Nietzsche*. Århus: Århus Modtryk. S. 147; 153; 278-285.
- Schmidt, Lars Henrik 1992: *Det social-analytiske perspektiv*. Århus: Århus Universitetsforlag. S. 29; 45.
- Sørensen, Aage B. 1998: "Theoretical mechanism and empirical study of social processes", in Peter Hedström & Richard Swedberg (eds.): *Social mechanisms. An Analytical Approach to Social Theory*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Therborn, Göran 1987: "Tar arbetets slut? Och postfordismens problem" in Ulla Björnberg & Inga Hellberg (eds.): *Sociologer ser på arbete. Festskrift till Edmund Dahlström*. Stockholm: Arbetslivscentrum.
- Wagner, Peter 1990: *Sozialwissenschaft und Staat: Frankreich, Italien, Deutschland 1870-1980*. Frankfurt/New York: Campus Verlag.

